

TURİZMİN DİSİPLİNER EVRİMİ

Bilgehan GÜLCAN*

ÖZET

Kapsamlı turizm olgusunu açıklamak için özellikle sosyal bilimler kategorisindeki çok sayıda disiplin 20.yüzyılın başından itibaren çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Ağırlıklı olarak II. Dünya Savaşı sonrası artan bu çalışmalar sonucunda turizm bilgisi de önemli ölçüde artmış ve 1970'li yıllardan itibaren turizmin kendisinin disiplinler konumu tartışılmaya başlanmıştır. Bilgiye Dayalı Platform bunun açık bir göstergesidir.

Bu çalışmada, turizmin disiplinler konumu, bilim felsefesi, epistemoloji ve metodoloji cephelerinden ele alınmıştır. Buna göre farklı bilimsel yaklaşımlar ve turizmin akademik çevredeki yapılanması konu hakkında farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu çalışmada, turizmin disiplinler gelişiminin önündeki bazı engeller de tartışılmıştır. Bu bağlamda çokdisiplinli çalışmalardan ziyade, disiplinlerarası çalışmalar daha etkili görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Araştırmaları, Bilim, Disiplin, Teori.

DISCIPLINARY EVOLUTION of TOURISM

ABSTRACT

Many of different disciplines especially within category of Social Sciences have tried for the statement of the comprehensive tourism phenomenon since 20 th century. Through these studies which has been increased especially after World War II, tourism knowledge has improved and own disciplinary status of tourism has also been converged as from beginning of 1970.

In this study disciplinary status of tourism is handled with philosophy of science, epistemology and methodology aspects. With these aspects, different philosophical approaches and academic formations of tourism are provided different conclusions. On the other hand this study provides some difficulties for disciplinary evolution of tourism. In this context this study indicated that interdisciplinary studies is more helpful for disciplinary evolution of tourism rather than multidisciplinary studies.

Key Words: Tourism, Tourism Studies, Science, Discipline, Theory.

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi (Yrd.Doç.Dr)

GİRİŞ

Kapsamı her geçen zaman biraz daha genişleyen turizm olgusunu açıklamak için, özellikle sosyal bilimler içinde yer alan çok sayıdaki disiplin uzun yıllardır çalışmaktadır.

Ancak gerek çok sayıdaki disiplinin turizm olgusunu açıklama adına yürüttüğü çalışmalar sonucunda ortaya çıkan turizm bilgisi ve gerekse akademik yapılanma içinde turizmin kapladığı geniş zemin, zamanla turizmin ayrı bir disiplin olduğu tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışma, turizm araştırmalarını ve bunu sonucunda üretilen turizm bilisini, böylece turizmin disiplinler konumunu tartışmaktadır. Böylece bu çalışma, konu ile ilgili gerekli, ancak oldukça yetersiz tartışmaları hızlandırmak ve ileri sürülen görüşleri bilimsel bir zemine çekmek amacını taşımaktadır.

Çalışmanın amacına uygun olarak, öncelikle turizmin disiplinler konumunu irdeleyebilmek için bilim, bilgi ve teori kavramları tartışılmıştır. Ardından disiplinlerin turizme yönelik ilgisi ve turizm ile turizm bilgisinin çokdisiplinli yapısı tartışılmıştır. Konu ile ilgili tartışmaların da kronolojik biçimde verildiği bu çalışmada, böylece turizmin disiplinler konumu hakkında objektif bir resim ortaya koyulmuştur. Diğer yandan turizmin disiplinler gelişiminin önündeki zorluklar ve bunlara yönelik çözümler de çalışmada tartışılmıştır.

1. BİLİM, BİLİM DALLARI/DİSİPLİN, TEORİ

İnsanın içinde yaşadığı ve genel olarak doğal ve sosyal olmak üzere iki başlığa ayrılan olgu dünyası, gerek merak ve gerekse birtakım ihtiyaçların zorlamaları ile başlangıçtan itibaren açıklanmaya çalışılmıştır. İnsanoğlu, gözlemlediği doğal ve sosyal olgulardan oluşan evreni ve evren içindeki kendisi ile ilgili çeşitli açıklamaları yapmak için inançları, değerleri, düşünceleri ve efsaneleri kullanmıştır. Tüm bunlara genel olarak bilgi denmekte, bilim ise bu geniş bilgi yığınının içindeki küçük bir parçayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla olgulara yönelik her açıklamanın geri planında kaynağı farklı olan bir bilgi desteği bulunmaktadır. Söz konusu bilgi desteklerinin içinde yer alan bilimin amacı ise, genel olarak “evreni anlamak” (Yıldırım, 1979:59), eş deyişle “evrensel düzeni oluşturan bağıntıları bulmak; böylece bu olayların denetlenmesine olanak sağlamaktır” (Doğan, 1987:16). Böylece bilimin konusu “olguların kendisidir” (Yıldırım, 1979:15) ve bilimsel araştırmaların amacı da, diğer açıklama kaynaklarına göre “bir olguyu daha iyi açıklamaktır” (Öngel, 1983b:7). Bu cepheden bilim “dünyamızda olup biten olguları

betimleme ve açıklama yoluyla anlama girişimi” (Yıldırım 1979:103) olarak ta tanımlanmaktadır.

Düşünme ve gözlem ile başlayan bilimsel çalışmalar, olguların nasıl ve daha önemlisi niçin olduğunu açıklamaya çalışmakta, bu çalışmanın sonucunda da konusu, düzeyi ve niteliği farklı olan çok miktarda açıklayıcı bilgi ortaya konmaktadır. Ancak “bilim, dağınık, birbiriyle ilgisiz bir nesnel gerçekler kataloğu olmaktan çok, bir bilgi sistemi, parçaları birbiriyle bağlantılı bir bütündür” (Doğan, 1987:43). Söz konusu bağlantıları ve/veya bağlantılar ağını tespit ederek nesnel gerçekleri ortaya çıkarmak ise bilim insanının temel işidir. Bilimin olguları açıklamada kullandığı bilginin üretimini, bazı kural ve tekniklere bağlamış olması, bilimi diğer bilgi kaynaklarından ayıran temel özelliğidir. Böylece bilim, doğrudan veya dolaylı biçimde ortak gözleme konu olan “ancak nesnel nitelikteki olguları veri alabilmektedir” (Yıldırım, 1979:81).

Bilim olguları açıklamada, kavramlara dayalı olarak oluşturulan teori veya hipotezleri kullanmaktadır. Böylece teorilerin ve hipotezlerin amacı, doğal ve sosyal olgulardan yola çıkarak evrenin işleyişini açıklamada bilimin kullandığı yöntemlere dayalı genellemeleri ortaya koymaktır. Teorinin “olguları açıklamak için bir araya getirilmiş kavramlar sistemi” (Öngel, 1983b:5) ve hipotezin de “iki kavram arasındaki ilişkiyi açıklama” (Öngel, 1983a:94) olarak tanımlanması, iki kavram arasındaki açıklama gücünün farklı olduğunu göstermektedir. Böylece genel bir ifadeyle hipotezler tek bir olguya, teoriler ise olgu türleri veya olgu türleri arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Olgu dünyasının sınırsız boyutları ve “bir olguyu açıklamak için, o olgunun dışında başka olgulara başvurmak gereği” (Yıldırım, 1979:104) ise, olgular arasında sistematik bir grupta yapmayı zorunlu hale getirmektedir. Diğer taraftan ekonomik, kültürel, sosyal, ekolojik vb. bir çok etki ile turizm gibi yeni olgular ortaya çıkmaktadır. Böylece, söz konusu olguları kendine özgü yöntemlerle açıklamaya çalışan farklı bilim dalları/disiplinler ortaya çıkmaktadır. Böylece “yeni bilim dallarının ortaya çıkması, yeni metotlarla yeni olayların ele alınması, yeni ve anlamlı bakış açılarının elde edilmesine bağlıdır” (Toskay, 1989:50). Diğer bir bakış açısıyla, önlenemez biçimde yeni olgular, yeni disiplinleri de beraberinde getirmektedir.

Nelerin bilim veya disiplin olduğu ve bu bilimlerin sınıflanması, bilim felsefesinin önemli bir konusu olagelmıştır. Aslında değinildiği gibi, tüm bilimler felsefeden türemiştir. Diğer taraftan sınıflama konusu Aristo'nun merkeze felsefeyi aldığı ve buna göre bilimleri teorik, pratik ve poetik bilimler olmak

üzere üç ana kategoride değerlendirmesiyle başlamıştır (Çubukçu, 1972). Konu ile ilgili olarak Klasik İslam düşünürleri de bilim sınıflamasında Aristocu felsefeden etkilenmişler, tanrı inancının merkezde yer aldığı ve nesnelere çok metafiziğe odaklanan bilim anlayışı ve sınıflamalar yapmışlardır (Aydın, 2007; Peker, 2000). İslamiyetlin medeniyet etkilerinin azaldığı dönemde ise, konu ilgili çalışmalar batı kaynaklı olmuş, bunlardan özellikle ABD'li filozof C. S. Peirce'nin 1900'lerin başında teorik ve pratik olmak üzere iki ana dal ortaya sınıflaması dikkat çekmiştir (Brent, 1998:3). 20.yy'da ise mantıksal pozitivizm ve buna dayalı metodoloji egemen olmuş, ardından buna karşı post-modern bilim anlayışı gündeme taşınmış ve sınıflama çalışmaları nispeten değerini yitirmiştir. Günümüzde etkin olan sınıflamaya göre, genel olarak doğal olguları inceleyen doğa bilimleri ile toplumu, bireyi ve davranışları inceleyen sosyal bilimler olmak üzere ikili bir genel alan ayrımı kabul görmektedir. Doğal ve Sosyal Bilimlerden ayrı olarak ampirik yöntemle bilgiye ulaşmayan matematik, istatistik ve mantık gibi disiplinler ise formel disiplinler başlığıyla bu iki ana kategoriden ayrı olarak üçüncü bir kategoriye oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu temel bilim alanları arasında ilişkiler, disiplinlerarası (inter-disiplin) bazı dalları da ortaya çıkarmaktadır.

Diğer taraftan günümüzde bilim daları sınıflamasından ziyade bilim anlayışlarına dayalı yaklaşımlar daha popüler bir konu görünümündedir. Bu noktada Kuhn'un liderlik ettiği ve normal bilim olarak nitelenen anlayış ile buna karşı daha esnek bir anlayış olan post normal bilim anlayışları biçiminde ikili bir genel ayrım göze çarpmaktadır (Demirci, 2006). Böylece bir anlayışın kurallarına göre disiplin olarak kabul edilebilen bir çalışma başlığı, diğer bir anlayışa göre disiplin olarak sayılmayabilmektedir. Daha doğrusu post-modern ya da postnormal bilim penceresinden, bir alanın disiplinler konusunda ısrarcı olmak gereksiz görünmektedir. Çünkü bu anlayışa göre önemli olan sorun çözmeye yönelik bilginin bir şekilde üretilmesidir ve geleneksel bilim anlayışını çevreleyen katı paradigmlar, bu sonuca ulaşmayı engelliyebilmektedirler. Bu bağlamda Tribe (1997:646), "disiplinler, bilgi üretiminin olmazsa olmazı değildir" diyerek, disiplin olmayı tek hedef saymayıp, ayrıca bunu yücelten yaklaşıma da karşı çıkmaktadır. Böylece turizm ve turizm gibi yeni olgu gruplarından oluşan bazı alanlar, farklı bilim anlayışları cephesinden farklı statüde nitelenebilmektedir.

Diğer taraftan disiplin olma ile paradigma arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kuhn'a göre paradigma, araştırılacak olana ve bunun nasıl yapılması ve sunulması gerektiğine hükmeden kurallar setidir (Tribe, 1997). Paradigmatik yaklaşımla bilimler de, sıkı (hard) ve esnek (soft) olarak ikiye

ayrılmaktadır. Buradaki sıkı terimi, bir paradigmanın mevcudiyetine işaret etmektedir. Böylece bir paradigmanın varlığı, yeni bilginin sindirilmesi veya onun hariç tutulmasına öncülük edebilmektedir.

Diğer taraftan disiplinler tescilde üniversitelerdeki akademik bölümlenmeler de güncel etken olarak görünmektedir. Çünkü hangi anlayışla ortaya konursa konsun, bilimsel bilginin üretimi ve öğretimi, üniversitelerdeki söz konusu bölümlenmelere göre yapılmaktadır. Kaldı ki, her hangi bir teorik birimden yoksun olan bir alan, zaten akademik öğretime ve bölümlenmeye konu da olamamaktadır. Ancak oluşumunda ekonomik ve politik tercihlerin etken olduğu bu gibi bir akademik yapılanmanın, bir disiplinin tescilini yaptığını kabul etmek, bir bakıma yetersiz bir sonuç olarak kabul edilebilmektedir.

2. DİSİPLİNLERİN İLGİ ODAĞI OLARAK TURİZM ve ÇOKDİSİPLİNLİ YAPI

Turizm olgusu, ilk olarak 1800'lü yılların sonlarında bilimin konusu olmaya başlamıştır. Bu tarihlerdeki ve İsviçreli, Avusturyalı ve Alman bilim adamları öncülüğündeki erken çalışmalarda, turizm ekonomik bir olgu olarak algılanmıştır. Sonrasında "1929 yılında Berlin'de kurulan 'Forschungsinstitut für Fremdenverkehr' Prof.Dr. Robert Glücksmann'ın direktörlüğünde turizm alanında önemli çalışmalar yapmıştır... bu enstitü mensupları, turizm literatüründe Berlin Okulu olarak geçmişlerdir" (Toskay, 1989: 27). Bu enstitü turizmi, ekonomik cephesinin dışında kalan cepheleri ile de ilk kez göz önüne almaya başlamıştır.

II. Dünya savaşıdan sonra sosyo-kültürel ve ekonomik alandaki birçok gelişmeye paralel olarak, turizm hareketleri de hızlı biçimde gelişmeye başlamış ve bu gelişmenin ivmesi günümüze kadar artarak gelmiştir. Günümüzde turizm, ekonomik cephesi ile önemli bir endüstri veya daha doğru bir deyişle bir "sektör" (Ünlüönen vd., 2009:33) haline gelmiştir. 2008 yılı itibarı ile küresel ölçekte yaklaşık 900 milyon turist seyahat etmekte ve bu sektör, 950 milyar dolarlık harcama hacmine sahip durumdadır (www.unwto.org). Turizm, merkezinde seyahat, konaklama, yeme içme ve rekreasyon başlıkları altında gruplanabilecek ihtiyaçların ve insan olgularının olduğu, çok yönlü bir sistemin bileşeni durumundadır. Söz konusu sistem içindeki olgular ise, her biri kendi içinde kapsamlı ve çok yönlü bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla turizm, bilim dünyasının ilk olarak dikkat çektiği ekonomik cephesinin yanında, öncelikle sosyal, kültürel ve ekolojik olmak üzere çok yönlü bir olgudur.

Günümüzdeki ulaştığı sektörel hacme rağmen, "turizm, 1970'lere kadar farklı disiplinlerdeki araştırmacılar için güçlü bir çalışma odağı olmamış"

Şekil 1'deki çok disiplinli yapıyı destekler biçimde Jafari ve Aaser'in (1988), turizmle ilgili 157 doktora tezini inceledikleri çalışmasında da, turizm araştırması yapan 15 ana disiplin tespit edilmiş, bunlar içinde özellikle ekonomi, sosyoloji, psikoloji, coğrafya ve antropoloji olmak üzere beş ana akademik disiplinin ağırlığı ortaya konmuştur. Sheldon'ın (1990) incelemesinde de, özellikle ekonomi, işletme, pazarlama, felsefe, antropoloji ve coğrafya disiplinlerinin turizm alanı üzerindeki ağırlığı tespit edilmiştir.

Diğer taraftan ulusal literatürde konu ile ilgili olarak 1952 ile 1995 yılları arasında tamamlanan 1055 adet çeşitli nitelikteki turizm tezlerini sınıflayan ve bu konudaki ilk ve tek çalışmaya göre de (Kozak, 1996) benzer bir tablo ortaya konmaktadır. Söz konusu çalışmanın bir özetini sunan Tablo 1'de görüldüğü gibi, turizm tezlerinin konuları temel alınarak Türkiye'de de turizm araştırmalarında sosyal bilimlerin ağırlığı ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 1. 1952-1995 Yılları Arası Konularına Göre Türkiye Turizm Tezlerinin Dağılımı

Sıra	Tez Konusu	Sayı (Adet)	Yüzde (%)
1	Genel Turizm	5	0,47
2	Turistik Çekicilikler ve Envanteri	89	8,44
3	Turizmin çeşitleri ve çeşitlendirilmesi	78	7,39
4	Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü	29	2,75
5	Ulaştırma Endüstrisi	51	4,83
6	Turizm Ekonomisi	154	14,60
7	Konaklama İşletmeciliği (Genel)	16	1,52
8	Turizm İşletmelerinde Yönetim ve Organizasyon	38	3,60
9	Turizm İşletmelerinde Üretim Yönetimi	18	1,71
10	Turizm İşletmelerinde Muhasebe ve Finansman	50	4,74
11	Turizm İşletmelerinde Personel Yönetimi	30	2,84
12	Turizm Eğitimi ve Öğretimi	25	2,37
13	Turizm Tanıtımı ve Pazarlaması	107	10,14
14	Turizm Mimarisi	144	13,65
15	Yiyecek İçecek Endüstrisi	14	1,33
16	Turizmin Sosyal Etkileri	19	1,80
17	Turizmin Fiziksel Etkileri	33	3,13
18	Turizm Hukuku	10	0,95
19	Turizm Yatırımlarının Fizibilite Etüdü	21	1,99
20	Rekreasyon Endüstrisi	48	4,55
21	Turizm Planlaması	60	5,69
22	Turizmde Özel Konular	16	1,52
	TOPLAM :	1055	100,00

Kaynak: Kozak, N. (1996) Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası'ndan oluşturulmuştur.

Bu sonuçlara göre turizm araştırmaları, ağırlıklı olarak sosyal bilim içinde yürütölmekte ve bu ana kategori içinde çokdisiplinli bir görünüm sergilemektedir. Özellikle sosyal bilimler içindeki çok sayıdaki disiplinin turizme gösterdikleri ilginin sonucu olarak, hem turizm araştırmaları ve hem de buna paralel olarak turizm bilgisi şaşırtıcı biçimde artmıştır. Böylece turizm araştırmalarının kendisi, bu araştırmalarla ortaya konan turizm bilgisi, turizm bilgisinin kaynağı olan teorilerin ve kavramların aidiyeti, diğer deyişle turizmin disiplinler konumu bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda turizmdeki akademik yapılanma, turizmin neredeyse tartışmasız biçimde ayrı bir disiplin olduğu izlenimini vermektedir.

3. TURİZMİN AKADEMİK YAPILANMADAKİ DURUMU

Özellikle artan turizm bilgisine ek olarak, hükümetlerin de turizmin çok yönlü etkilerine yönelik duyarlı tavrı, turizmi ve turizm eğitimini akademik yapılanmada önemli bir yere taşımış durumdadır.

Gelinen noktada turizm, kendi alanındaki bilimsel dergiler, indeksler ve abstractlar, tezler, kitaplar ve konferansların yansıması olarak önemli bir literatüre sahip; lisans öncesi, lisans ve lisans üstü seviyede eğitimi verilen; en yüksek bilim derecesi olan doktora derecesine sahip; ve akademik yapılanmada bağımsız bölüm ve fakülte halinde kurumsallaşmaya devam eden bir görünüm sergilemektedir. Bu bağlamda doktora programının varlığı özellikle dikkat çekicidir. Çünkü doktora seviyesindeki eğitim, eğitim alanının disiplinler konumuna işaret etmektedir (Olsen ve Khan, 1989). Böylece turizm doktora eğitimin temel amacı da, “bir disiplin olarak turizmle ilgili akademik çalışmalar yapmak, problem çözmek ve öğretim-iletişim yeteneklerini geliştirmektir (Ünlüönen ve Boylu, 2009:965).

Türkiye’de de turizmin yükseköğretimdeki yapılanması çarpıcı bir görünüm sergilemektedir (Bknz Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye’de Önlisans ve Lisans Seviyesinde Turizm Programlarına Göre Öğretim Elemanları (Akademisyen) Dağılımı (2008-2009 Öğretim Yılı)

Program Seviyesi	Turizm Programları		Turizm Programlarındaki Akademisyenler							Toplam
	n*	%	Prof	Doç	Y.Doç	Öğ.Gör	Okut.	Uzm.	Ar.Gör	
Ön lisans	315	0.80	1	2	26	149	14	-	3	195
Lisans	81	0.20	35	18	120	107	34	6	68	388
Toplam	396		36	20	146	256	48	6	69	583

*Devlet ve Vakıf Üniversitelerindeki normal öğretim, ikinci öğretim ve uzaktan eğitim programları dahil edilmiştir.

Kaynak: Ünlüönen ve Boylu'nun (2009) ÖSYM Yükseköğretim İstatistikleri ve 2009 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzunu ile ilgili çalışmalarından derlenmiştir.

Tablo 2’de görülen turizmin akademik yapı içindeki ağırlığına ek olarak, 2008-2009 öğretim yılında Türk yükseköğretiminde 30 yüksek lisans ve 8 adet de doktora programı bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Ayrıca turizm programlarında öğretim gören öğrenci sayısı ise, 30.878 önlisans, 14.955 lisans, 327 yüksek lisans ve 123 de doktora olmak üzere yaklaşık 46.000’in üzerindedir (Ünlüönen ve Boylu, 2009). Bunlara ek olarak Türkiye’de 1952 ile 1995 yılları arasında 1055 adet çeşitli nitelikteki turizm tezi tamamlanmıştır (Kozak, 1996).

Kimilerince turizmin ayrı bir disiplin olduğunun tartışmasız kanıtları olarak görülebilecek olan bu türden gelişmeler, daha çok pratik ve politik bir sonuç durumundadır. Diğer bir deyişle, bu söz konusu politik ve pratik faydaya dayalı gelişmeler, ekonomik beklentilere bağlı olarak politik otoritelerin bilim ve akademik yapılanma üzerindeki yön vericini etkisinin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda Belhassen ve Caton (2009), akademik gelişmelere rağmen turizmin bilimsel konumuyla ilgili tartışmaların devam edeceğini, diğer taraftan bu tartışmaların odağının ise özellikle politik problemler olduğunu ifade etmektedirler. Konu ile ilgili olarak, “bir gerçeği vurgulamak gerekir; turizm müfredatlarının, periyodik bilimsel dergilerin, konferansların ve içeriğe dayalı iletişimin gelişmesine rağmen, turizm çalışmaları halen bir meşruiyet krizi ile yüz yüzedir. Ancak bu epistemolojik bir problem değil, politik bir problemdir ve bunun böyle olduğunun kabul edilmesi gerekir” (Belhassen ve Caton, 2009:348).

Konu ile ilgili tartışmaların ağırlıklı zeminini ise bilim felsefesi, epistemoloji ve metodoloji pencerelerinden bakışlar oluşturmaktadır. Nitekim son dönem turizm araştırmalarının yer aldığı Bilgiye Dayalı Platform, turizmin disiplinler konumunu bu cephelerden inceleyen araştırmaları ayrı ve popüler bir başlık haline getirmiş durumdadır.

4, BİLGİYE DAYALI PLATFORM VE TURİZMİN DİSİPLİNER GELİŞİMİ

Turizm araştırmalarının ve aynı zamanda bunun sonucu olarak turizm bilgisinin bir bakıma kronolojisini de ortaya koyan Jafari'nin (1990) gruplamasına göre, turizm araştırmaları Savunmacı, Uyarıcı, Uyarlamacı ve Bilgiye Dayalı olmak üzere dört platformda toplanmaktadır. İlk araştırma grubunu oluşturan Savunmacı Platform'daki araştırmacılar, turizmin olumlu etkilerini öne çıkaran başlıklarla ilgilenmekte; Uyarıcı Platform'dakiler ise turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerini öne çıkaran kritik başlıkları arayanlarca temsil edilmektedir. Dolayısıyla bu iki platform turizmin etkilerine odaklanmaktadır. Uyarlamacı Platform ise, seyahat ve turizmin gelişiminde orta yolu tutan ve turizmin potansiyel negatif etkilerine karşı daha duyarlı ve daha farkında olan kişilerin çalışmalarından oluşmaktadır. Örneğin ekoturizm veya sürdürülebilir turizm çalışmalarının bu platformda yer aldığı söylenebilir. Böylece Uyarlamacı Platform, turizmin gelişme biçimleri ile ilgilenmektedir. Sonuncu olarak Bilgiye Dayalı Platform ise, turizmde üretilen bilginin bilimsel yapısını oluşturan çalışmaları amaçlamaktadır. Böylece Bilgiye Dayalı Platform bağlamında turizm araştırmalarının güncel konusu dikkat çekicidir. Çünkü buna göre turizmin disiplinler konumu, son dönem turizm araştırmalarının popüler konularından birini oluşturmaktadır. Ancak daha dikkat çekici olan, Bilgiye Dayalı Platform'daki araştırmaların "diğer üç platformla köprü kuran" (Jafari, 1990:35; 2001:32) bir özelliğe sahip olmasıdır. Bu platform sayesinde önceki üç platformda olduğu gibi, turizm araştırmalarına belli disiplinler cephesinden değil, bir bütün olarak yaklaşılmakta ve yine bu sayede bilginin bilimsel yapısını şekillendirecek akademik çalışmalar şekillenmektedir. Böylece turizm konusundaki farklı olgulara yönelik farklı disiplinler cephesinden ortaya konan açıklamalar, bu köprü sayesinde ilişkilendirilebilecektir.

Kronolojik cephesiyle bu gruplama, bir bakıma turizmin bilimselliğinin ve disiplinler konumunun son dönem araştırmalarında yoğun biçimde ele alındığını kanıtlamakla kalmayıp, bu konu ile ilgili bir literatürün hızla gelişmekte olduğunu da göstermektedir. Bu durum paralelinde, hem turizm akademis-

yenleri ve hem de özellikle turizmle ilgili çalışma yapan diğer disiplinlerdeki araştırmacılar, turizme bilim felsefesi, epistemoloji ve metodoloji pencerelelerinden daha fazla bakmaktadırlar. Sonuçta turizmin ayrı bir disiplin, çokdisiplinli bir araştırma alanı veya bir sektör olarak algılanmasına ilişkin tartışmalar daha objektif ve bilimsel zeminlerde yapılabilmektedir.

Konu ile ilgili tartışmalar sonucunda, akademik çevrelerde bazı taraflar da oluşmaktadır. Bunların bazıları turizmin disiplinler bir konuma doğru yol aldığını ancak henüz gelişmiş bir disiplin olmadığını, bazıları özellikle yüksek öğretimdeki birtakım göstergelerden yola çıkarak turizmin bir disiplin haline geldiğini ve bazıları ise turizmin mevcut disiplinler içinde ancak bir uzmanlaşma alanı olarak konumunu devam ettirdiğini savunmaktadırlar. Buradan yola çıkarak, turizmin disiplinler konumu ile ilgili araştırmaların yeni olması nedeniyle, konu üzerinde henüz bir fikir birliği bulunmadığını vurgulamak gerekmektedir.

Turizmin disiplinler konumunu ve bu yönde ilerleyişi, farklı metodolojik ve felsefi anlayışlardan ele alındığında, ortak bir yargıya varmak zorlaşmaktadır. Çünkü birbirinden farklı felsefi anlayış ve ekoller ve farklı metodolojik yaklaşımlar, doğal olarak konu ile ilgili farklı yargıların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. Örneğin Echtner ve Jamal'in (1997), birbirini desteklemeyen iki felsefi akım olan Kuhn ve Bernstein'in yaklaşımlarından, Tribe'in (1997) Hirst'in yaklaşımından ve Belhassen ve Caton'un (2009) linguistik perspektifte temelci ve posttemelci yaklaşımlardan konuyu ele alarak farklı sonuçlara ulaşmaları, bunun en iyi göstergeleridir. Diğer taraftan turizme ve turizm araştırmalarına metodolojik ve epistemolojik yaklaşımların başlayarak bu konuda bir tartışmanın başlaması bile, turizmin ayrı bir disiplinler konuma doğru evrimleşme adına sınırlarını zorladığının da bir göstergesidir.

Diğer taraftan turizmin bilimsel ve disiplinler gelişiminin, turizm araştırmalarının gelişme dönemi sayılabilecek olan 1970'lerin sonlarına doğru yapılmaya başlandığı da belirtmek gerekir.

4.1. Turizmin Disiplinler Konumuna İlişkin Tartışmalar ve Turizmoloji Bilmecesi

Her ne kadar turizm araştırmalarının niteliği ve turizmin bilimselliği, Bilgiye Dayalı Platform gereği son dönem araştırmalarında yoğun biçimde ele alınmakta ise de, turizm ve turizmle ilişkili bazı kavramların sonuna logos eklenerek, turizmin bir bilim disiplini olduğunu kabul eden görüşler ve buna yönelik kavram denemeleri aslında 1970'li yılların sonlarında başlamaktadır.

Göksan (1978) 1970'li yıllarda yayınladığı eserine koyduğu turizmoloji adı ile, bu konuda tartışmayı başlatan ilk yazarlardan biridir. Kaldı ki bundan bir yıl önce 1977'de İzmir'de yine Ergun Göksan başkanlığında gerçekleştirilen Dünya Turizm Konferansı'nda da slogan olarak turizmoloji adı benimsenmiştir. Doktora derecesi de dahil olmak üzere akademik geçmişinin önemli bir kısmını Fransa'da tamamlayan yazar, eserine isim olarak turizmoloji terimini tercih edişini şu cümlelerle özetlemektedir:

"... evet, neden Turizmoloji? Turizmi ulaştığı evrensel boyutlarıyla ve kapsadığı psikolojik, sosyokültürel, ekonomik ve benzeri sorunlar nedeniyle sadece ticari veya endüstriyel bir ürün olarak nitelemek çağın koşullarına ters düşer ve de sakıncalıdır. Turizmoloji, turizm bilimi ayrıntılı işletmecilik politikalarıyla maliyeden sosyal ekonomiye, mimariden ekolojije, biyolojiden sosyolojiye, demografiden psikolojiye, eğitime dek çok ve çeşitli yönleri olan kendi kurallarıyla oluşan bir sosyal bilim disiplindir" (Göksan, 1978:III)

Ne var ki Göksan'ın, ismini turizmin bir disiplin olduğu varsayımıyla koyduğu Turizmoloji adlı eseri, felsefi ve metodolojik tartışmalar sonucunda turizmin bilimselliğini incelemekten ziyade, turizm olgusunu özellikle ekonomi ve pazarlama cephesinden ele alan genel bir bilgilendirme amacı üzerine kurulmuştur. İfadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Göksan, turizmi günümüzdeki yaygın anlayışa uygun biçimde sosyal bilimler içinde, ancak tartışmasız biçimde ayrı bir disiplin olarak kabul etmektedir. Diğer taraftan aynı tarihlerde Toskay (1989), ilk baskısını 1978'de yaptığı eserinde turizmin bilimsel konumunu ve diğer bilim dalları ile olan ilişkisini Türkçe literatürde o tarihe kadar ayrıntılı olarak inceleyen ilk yazar durumundadır. Turizmbilim terimini ihtiyatlı olarak kullanan yazar, çeşitli açıklamalardan sonra "sosyal bir bilim dalı olarak turizmden bahsedilebileceği"ni (Toskay, 1989:50) belirterek, turizmbiliminin görevlerini de şöyle tanımlamaktadır:

"Demek ki, önce turizm olayını tanımak, onunla ilgili kavramlara açıklık getirmek, turizm teorisini geliştirmek, kendine yöneltilen problemlerin çözümüne yardımcı olmak turizm biliminin görevleri arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra görev kabul edilebilecek daha değişik konu ve meseleler de sayılabilir" (Toskay, 1989:51).

Ancak Toskay'ın (1989) eseri de o yılların ihtiyacına cevap verecek şekilde, ağırlıklı olarak turizm olgusunun ve sisteminin genel hatları ile açıklanmasına odaklanmıştır.

Turizmin bir disiplin olduğu tezini bilim felsefesi ve metodoloji açısından inceleyen ilk ve önemli düşünürlerden biri ise, Fransız Leiper (1981)'dir. Diğer taraftan Leiper, savunduğu disiplini tanımlamak için de turoloji terimini önermektedir. Leiper'in çalışmaları, eleştirilere rağmen, ilgili literatürün temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü bir anlamda Leiper'le başlayan turizmin disiplinler konumu ile ilgili felsefi tartışma, Bilgiye Dayalı Platform'un gösterdiği gibi, günümüze kadar artarak devam etmektedir. Leiper'den sonra, turizmin son 50 yılda ABD'de işletme yönetimi ile paralel biçimde geliştiğini belirten Goeldner (1988) ve Jovicic (1988) de turizmi bir disiplin, ama oluşum aşamasında ve yolun başında bir disiplin olarak kabul etmektedirler. Jovicic (1988), Leiper'in turoloji adlandırmasına benzer şekilde ayrı bir turizm bilimi olarak, turizmoloji ismini benimsemektedir. Diğer taraftan yazar, turizmolojinin henüz var olmadığını, ancak "yakın gelecekte tam manasıyla hak ettiği yeri bulacağını" (Jovicic, 1988:2) da dile getirmektedir.

Gerek turoloji ve gerekse turizmoloji terimleri bilim dünyasında kabul görmüşe benzememektedir. Bu konuyu Tribe (1997:646) "Leiper'in makalesinin yayınlanmasından itibaren, yaklaşık 15 yıldır, böyle bir kelimenin kullanıldığına yönelik bir kanıt yoktur" diyerek vurgulasa da, kendisinden 10 yıl sonra Dinçer vd. (2007) turizmoloji terimini tekrar kullanmakta, ancak onlar da bu isimde ayrı bir disiplinin henüz tam anlamıyla var olmadığını dile getirmektedirler. Dinçer vd. (2007) "turizmoloji nihai olgunluğuna eriştiğinde, turizmi bugüne kadar kendisine konu edinen bilim dallarından özerk hareket ederek, kendi alt branşları bulunan bir ana dal olabilecektir" diyerek, turizmolojinin yakın gelecekteki disiplinler konumuna ilişkin iyimser beklentilerini, aynı görüşü paylaşan diğerleri gibi ihtiyatlı biçimde tekrarlamaktadırlar.

Turizmoloji adı ile ifade edilen, turizmin ayrı bir disiplin olarak gelişmesi ile ilgili olarak 1970'li yılların sonundan itibaren telaffuz edilen "yakın geleceğe" yönelik iyimser tahminler, halen dile getirilmektedir. Diğer taraftan bilim tarihi ve disiplinlerin kuruluş süreci düşünüldüğünde, 30-40 yıllık sürelerin çok da fazla olmadığı görülebilmektedir. Nitekim başka yazarlar da (Dann vd., 1988; Jafari, 1990; Witt vd., 1991; Pearce ve Butler, 1993; Echtner ve Jamal, 1997; Belhassen ve Caton, 2009) benzer bir görüşü, ancak özellikle metodolojik ve felsefi kaynaklı bazı çekinceler koymak koşuluyla tekrarlamaktadırlar.

4.2. Turizmin Disipliner Gelişiminde Araştırma Yaklaşımları ve Turizm Bilgisi Üretimi

Halen önemli ağırlığa sahip klasik veya normal bilim anlayışı cephesinden, turizmin disiplinler evriminin önündeki dile getirilen zorluklardan biri, Şekil 1’de de resmedilen turizmin çokdisiplinli yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu yapı, dağınık bir görünüm sergileyen turizm bilgisini üretilmesine neden olmakta, böylece geleneksel bakışla bir alanın bilim olmasının en önemli göstergesi sayılan temel bir turizm teorisinin ortaya çıkmasını engellemektedir.

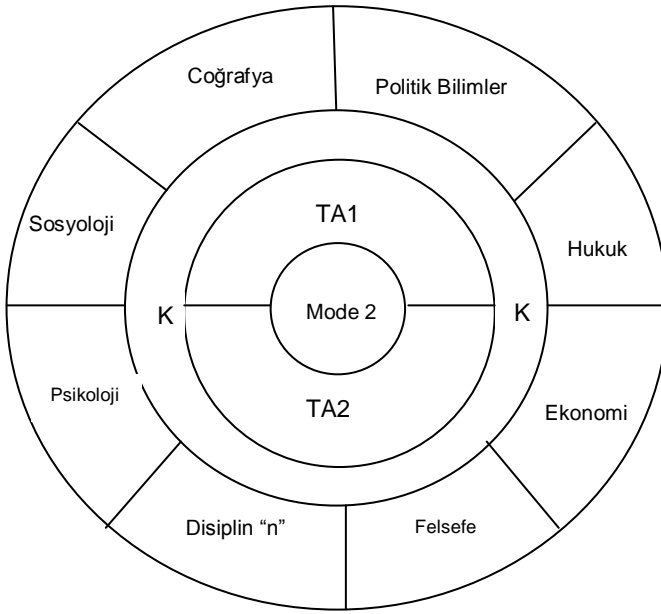
Çokdisiplinli turizm araştırmaları, önemli miktarda, ancak sentezlenmeye muhtaç turizm bilgisi ortaya koymaktadırlar. Çünkü turizm araştırmaları yapan disiplinler, doğal olarak kapsamlı turizm olgusunun belirli cephelerini ele almakta ve turizmi sadece kendi cephelerinden tanımlamaktadırlar. Diğer deyişle disiplinler, kendi cephelerinden bir turizm sınırı çizmektedirler. Echtner ve Jamal’ın (1997) disiplinler tecrit ifadesiyle açıkladıkları bu durum, turizm algısının bütüncül biçimde gelişmesinin önüne birtakım engeller koymaktadır. Bu bağlamdaki bir sorun, paradigmatik bir konu olan ve bir disiplin için gerekli görülen özgün bir jargon veya söz konusu disipline ait dilin yaratılmasıdır. Çünkü turizm terminolojisi çokdisiplinlilik nedeniyle farklı disiplinlerden gelen terim ve kavramlarla yaratılmakta, bu nedenle ortak bir terminoloji sorunu yaşanmaktadır. Bu durum, ayrı bir disiplin olmanın bir gereği olan kavramsallaştırma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Teorinin de kavramsal bir yapı olduğu düşünülünce bu konu önemli bir sorun durumundadır. Turizm epistemolojisine linguistik bir yaklaşım sergileyen Belhassen ve Caton (2009), bu bağlamda destinasyon markalama, Büyük tur, ekoturizm, sızıntı etkisi, çarpan etkisi gibi kavramlar üzerinde durmakta, bu gibi terimlerin “farklı kaynaklarına rağmen, araştırmalarda ve müfredatta yansıma bulacak turizm lingosunun yaratılmasına yardım edeceklerdir” (Belhassen ve Caton, 2009:343) diyerek bu yolda bir ilerleyişin olduğunu da vurgulamaktadırlar. Diğer yandan birleşik yapıdaki turizm olgusuna sadece belli bir disiplinin penceresinden bakış, turizm kavramları bir yana turizmin kendisinin de hatalı tanımlamalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda Tribe (1997), turizm tanımlarında bütüncül bir yaklaşımın eksikliğini vurgulamaktadır. Ona göre bu durum turizmin henüz ayrı bir disiplin olmadığını da işaretidir. Diğer taraftan Tribe (1997) bu sorunu gidermeye katkıda bulunabilecek şekilde bütüncül bir tanım denemesi de yapmaktadır. Buna tanıma göre turizm, “turist oluşturan ve turist ağırlayan bölgelerde ve bu bölgelerdeki turistler, işletme tedarikçile-

ri, hükümetler, topluluklar ve çevrelerin etkileşimiyle ortaya çıkan olgular ve ilişkilerin toplamıdır” (Tribe 1997:641). Ancak her şeye rağmen, mevcut terminolojideki kavramların kökeninin farklı disiplinler olması, turizmin jargonu veya terminolojisi olmadığı anlamına gelmemektedir. Turizmde jargon ve terminoloji eksikliğini abartmak ancak disiplinler tutuculukla açıklanabilecek bir durumdur. Dağınık ve sınırları belirsiz turizm bilgisinin toparlanmasını sağlayarak turizmi bir disiplin haline getirmede yardımcı olacak disiplinlerarası çalışmalar bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Ancak disiplinlerarasılığın da getirdiği bir takım sorunlar bulunmaktadır. Örneğin disiplinlerarası çatışmalar, diğer bir ifadeyle disiplinlerin bilgi üretmesini etkileyen farklı metodolojik ve felsefi yaklaşımlar, turizm araştırmalarını ve dolayısıyla araştırma sonunda üretilmesi beklenen bilgiyi, bu sayede de turizm teorisini etkilemektedir. Bu bağlamda Jafari (1990:38), kavramsal ve metodolojik zorlukların üstesinden gelmek için turizm araştırmacılarının bilimsel bir temel üzerinde, türdeşdisiplinli (crossdisciplinary) bir bilgi platformu geliştirmek için çabalarını önermektedir. Echtner ve Jamal (1997:871) ise “disiplinler tecrit ile mücadeleye ek olarak, ayrıca araştırmacılar ve eğitmenler farklı disiplinler içerisindeki felsefi ve metodolojik iç tartışmalarla da mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar” diyerek bu bağlamda diğer bir zorluğu dile getirmektedirler.

Disiplinlerin kendi arasındaki mücadeleden başka disiplinlerin kendi iç çatışmaları, diğer deyişle disipliniçi (intradisciplinary) çatışmalar da turizm araştırmalarını etkilemektedir. Çünkü hemen tüm disiplinlerde var olan metodolojik ve felsefi iç tartışmalar, turizm alanında çalışan disiplinler için de söz konusudur. Böylece, ister sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji olsun, isterse coğrafya veya pazarlama olsun turizmde yoğun biçimde çalışan hemen her disiplinlerin kendi içinde eski geleneğe karşı post modern anlayış veya pozitivist anlayışa karşı yorumlamacı anlayış gibi bazı yaklaşım ve referans mücadeleleri yaşanmaktadır. Bu durumda tek bir turizmden bahsedebilme sorunu bir tarafa, turizm bilgisinin üretiminde başlıca roller üstlenen disiplinler içinde de bir teklikten bahsedilememektedir. Diğer bir deyişle, sadece pazarlama, coğrafya veya sosyolojisi cephelerinden bile tek bir turizm pazarlaması, turizm coğrafyası veya tek bir turizm sosyolojisi bulunmamaktadır. Sonuçta “turizm araştırmaları yapan disiplinlerin disiplin içi farklı yaklaşımları, turizmi bir disiplin olma yolunda olumsuz etkiliyor izlenimini vermektedir” (Echtner ve Jamal 1997:871).

Yukarıdaki açıklamalara paralel olarak, turizm araştırmalarının kamplara bölünmüş hali de birleşik bir turizm teorisinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Araştırmaların kamplara bölünmüşlüğünü anlamada, turizmde bilgi üretimini inceleyen Tribe'in (1997) turizm bilgisi üretimini kavramsallaştıran modeli yardımcı olabilecek niteliktedir(Şekil 2).

Şekil 2. Turizm Bilgisinin Yaratılması

(Dış Daire = Disiplinler ve Alt disiplinler; Orta Daire = Turizm Alanları; İç Daire = Turizm Dünyası; TA1 = İşletme ile ilgili disiplinlerarasılık (Business Interdisciplinarity); TA2 = İşletme ile ilgili olmayan turizm (Non-Business-Related)

Kaynak: Tribe, J. (1997). Indiscipline of Tourism, s:650.

Burada turizm bilgisi üretiminin disiplinlerarası dinamikleri resmedilmektedir. Buna göre, turizm akademik bilgisi hayal edilen bir bölgede (şekildeki K bandı) biçimlendirilmekte ve geliştirilmektedir. Yani turizm teorileri ve kavramları, turizmin disiplinlerle karşılaştığı bu bölgede biçimlenmektedir. Örneğin Turizm Çarpan Teorisi bu bölgede üretilmektedir. K bandı böylece, dış dairede temsil edilen yerleşik disiplinler ve alt disiplinler (örn. Ekonomi, Coğrafya, Sosyoloji vb.) etkisi altında ve/veya sayesinde var olmaktadır. Disiplin "n" ifadesi de geri kalan disiplinleri tanımlamaktadır. Orta daire olan K bandı, turizm bilgisinin kavramsal kaynakları ile turizm araştırmalarının toplandığı iç

dairedeki iki genel alandan (TA1 ve TA2) oluşmaktadır. Böylece iç daire, turizm bilgisinin üretildiği iki temel turizm alanına (TA1 ve TA2) işaret etmektedir. Turizm alanını da (TA) her iki alanın birleşiminden (TA 1+ TA 2=TA) oluşmaktadır. Turizm araştırmalarının söz konusu bu iki alanından biri işletmeyle ilgili (business-related, şekildeki TA1) ve diğeri ise işletmeyle ilgili olmayan (non business, şekildeki TA2) elemanlardır. Böylece Şekil 2'deki kavramsal model, turizmi ayrı bir disiplin değil, kar amaçlı etkiler ve kar amaçlı olmayan etkilere odaklı iki genel çalışma alanına veya diğer ifadeyle iki kampa bölünmüş bir "alan" (TA) olarak kabul etmektedir. Bu kavramın bir yansıması olarak da, araştırma başlığına göre metodoloji ve yaklaşımlar da farklılaşmakta, turizme mal olan ancak sentezlenememiş dağınık bir bilgi yığını ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan Şekil 2 turizm bilgisinin merkezde yer aldığı şekliyle mode 2 yaklaşımıyla üretildiğine de işaret etmektedir. Bu noktada mode 2 bilimini veya bilgisini açıklamak gerekmektedir. Mode 2 bilimi, geleneksel bilgi üretiminin sembolize edildiği ve katı paradigmalara bağlı mode 1 bilimine alternatif olarak sunulan yeni yolu temsil etmektedir. Mode 2 bilgisi yüksek öğretimin dışında, çalışılan konunun karmaşıklığından ötürü geleneksel metodolojik bağılıktan uzaktır. "Mode 2 bilgisi üretiminin temel merkezleri, endüstri, hükümet, düşünce kuruluşları, ilgi grupları, araştırma enstitüleri ve danışmanlık merkezleridir..... disiplinler yapılarının dışındadır. Bu nedenle disiplinlerdışılık (ekstradisciplinarity) kavramı, mode 2 için daha uygun olabilir" (Tribe 1997:652). Önerilen disiplinlerdışı kavramı, disiplinlerötesi (transdisipliner) kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. "Karşılaştığımız sorunların karmaşıklığı toplumsal paydaşlarla yakın işbirliğini (bilimsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal temsilcilerle ortak sorun çözme çabalarını) gerektirir. Bu disiplinlerötesi olmanın en önemli özelliğidir... Disiplinlerötesi olma sadece disiplinlerarası bir takım çalışması istemez, aynı zamanda bilim topluluğundan uzmanlar ile iş dünyası, siyaset ve toplum üyelerinin ortak çabalarını gerektirir" (Demirci 2006:241-242) .

Böylece, Şekil 2'ye göre bilgi üretimi, çokdisiplinli, disiplinlerarası ve disiplinlerdışı veya disiplinlerötesi çalışmalarla ortaya çıkmaktadır. İşte bu gerekçeyle Tribe, turizm için "disiplinsizlik (indisciplinarity)" (1997,2006) kavramını tercih etmekte, diğer yandan post normal bilim anlayışını yansıtır şekilde "disiplinler, bilgi üretiminin olmazsa olmazı değildir" (Tribe, 1997:646), diyerek, disiplin olmayı tek hedef saymamakta ve bunu yücelten yaklaşıma da karşı çıkmaktadır.

SONUÇ

Kapsamlı turizm olgusunu açıklamak için de özellikle sosyal bilimler içindeki birçok disiplin, 19.yüzyılın sonlarından itibaren araştırmalar yürütmektedir. Böylece çokdisiplinli bir görünüm sergileyen turizm araştırmalarının sonucu olarak, turizm ile ilgili üretilen teoriler veya turizm bilgisi de, sınırları belirsiz dağınık bir görünüm sergilemektedir. Söz konusu görünümdeki turizm bilgisini sentezleyecek bir turizm teorisi yaratma çabaları ile de, turizm-bilimi veya ayrı bir turizm disiplini tartışmaları 1970'li yıllardan itibaren başlamıştır.

Bu tartışmaların son dönem araştırmalarında popüler bir başlık oluşturduğunu yansıtır biçimde, turizm araştırmalarında Bilgiye Dayalı Platform ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Bilgiye Dayalı Platform'un "diğer üç platformla köprü kuran" (Jafari, 2001:32) özelliği ile turizm araştırmalarına belli disiplinler cephesinden değil, bir bütün olarak yaklaşmakta ve bu sayede bilginin bilimsel yapısını şekillendirecek akademik çalışmalar şekillenebilmektedir. Böylece turizm konusundaki farklı olgulara yönelik farklı disiplinler cepheden ortaya konan açıklamalar sentezlenebilecektir.

Turizmin disiplinler konumu ile ilgili tartışmaların bir cephesinde, herhangi bir alanın disiplinler teyidini yapar gibi görünen akademik yapıyla ilgili gelişmeler bulunmaktadır. Turizm, indeksler ve abstractlar, tezler, kitaplar ve konferansların yansımaları olarak önemli bir literatüre sahip; en yüksek bilim derecesi olan doktora derecesi bulunan; ve akademik yapılanmada bağımsız bölüm ve fakülte halinde kurumsallaşmaya devam eden bir görünüm sergilemektedir. Bu manzara turizmin disiplinler konumunu tartışmasız teyit ediyor görünmektedir.

Tartışmanın diğer bir cephesinde ise farklı felsefi, metodolojik ve epistemolojik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu noktada normal bilim olarak nitelenen geleneksel anlayış ile buna karşı daha esnek bir anlayış olan post normal bilim felsefesi anlayışının çarpışması gözlenmektedir. Birinci anlayışa göre disiplinler teyit için bazı zorluklar bulunmaktadır. Çünkü bu noktada paradigmatik sınırlamalar gündeme gelmektedir. Paradigmatik yaklaşımla turizm bilgisi, esnek bilgi kategorisinde yer almaktadır. Örneğin terminoloji birliği paradigmatik bir konudur ve turizmde bu konuda bir sıkıntı bulunmaktadır. Bu sıkıntının kaynağında çokdisiplinlilik bulunmaktadır. Nasıl ki çokdisiplinli yapı, dağınık bir görünüm sergileyen turizm bilgisinin üretilmesine neden olmakta, böylece geleneksel bakışla bir alanın bilim olmasının en önemli göstergesi

sayılan temel bir turizm teorisinin ortaya çıkmasını engellemektedir; aynı şekilde söz konusu yapı ortak bir terminolojinin gelişmesini de engellemektedir. Ancak farklı disiplinler kaynaklarına rağmen, birtakım örnekler bu yolda bir ilerleyişin olduğunu göstermektedir. Diğer yandan turizm olgusuna sadece belli bir disiplinin penceresinden bakış, turizm kavramları bir yana turizmin kendisinin de hatalı tanımlamalarıyla sonuçlanmaktadır. Buna rağmen turizmde jargon ve terminoloji eksikliğini abartmak daha çok disiplinler tutuculuğun bir yansımasıdır.

Gerek dağınık turizm bilgisinin sentezlenmesi ile kapsamlı bir turizm teorisi yaratmak ve gerekse terminolojideki sıkıntıları azaltmak için, farklı disiplinlerin bağımsız biçimde turizm bilgisi ürettiği çokdisiplinli araştırma yaklaşımında ziyade, farklı disiplinler bakışları bir araya getirebilen ve daha bütüncül bakışı sağlayabilen disiplinlerarası yaklaşımlar turizmin disiplinler gelişimini hızlandırabilecektir. Ancak disiplinlerarasılık ta turizmin disiplinler gelişiminin önüne bazı engeller koymaktadır. Bu konuda farklı metodolojik ve felsefi yaklaşımlardan kaynaklanan disiplinlerarası ve disipliniçi çatışmalar gündeme gelmektedir. Bu çatışmalar, turizm araştırmalarını ve dolayısıyla araştırma sonunda üretilmesi beklenen bilgiyi, bu sayede de turizm teorisini etkilemektedir. Benzer biçimde turizm araştırmalarının, kar amaçlı veya kar amaçlı olmayan biçimde, işletmeyle ilgili ve işletmeyle ilgili olmayan elemanlara odaklı olarak kamplara ayrılması da, birleşik bir turizm teorisinin gelişimini olumsuz etkilediği için turizmin disiplinler gelişimini etkiliyor görünmektedir.

Postmodern ya da postnormal bilim penceresinden ise, bir alanın disiplinler konumunda ısrarcı olmak gereksiz görülmektedir. Çünkü bu anlayışa göre önemli olan sorun çözmeye yönelik bilginin bir şekilde üretilmesidir ve geleneksel bilim anlayışını çevreleyen katı paradigmlar, bu sonuca ulaşmayı engelleyebilmektedirler. Bu bağlamda Tribe'in (1997:646), "disiplinler, bilgi üretiminin olmazsa olmazı değildir" ifadesinden yola çıkarak, disiplin olmayı tek hedef saymamak gerekmektedir. Ayrıca değişen bilim anlayışında katı kurallara bağlı disiplinler yapılardan uzaklaşmaktadır. Çünkü normal bilim gittikçe darlaşan uzmanlıklara ayrılmakta, böylece klasik tek disiplinli yaklaşımlar postnormal karmaşık sorunlarla baş etmede yeterli olamamaktadır. Bu bağlamda çokdisiplinli ve disiplinlerarası yaklaşımlar bir yana disiplinlerötesi yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer taraftan turizm bilgisinin üretiminde, çokdisiplinli, disiplinlerarası ve disiplinlerötesi çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ancak her ne kadar disiplin olma etiketinin yüceltilmesi doğru olmasa da, özellikle disiplinlerarası

çalışmaların artması ve daha liberal anlayışlarla yürütülecek araştırmalar, turizmin disiplinler gelişimini hızlandıracak etkenler olarak görülebilmektedir. Bu sayede turizm bilgisi bir taraftan çok yönlü ve farklı bakışlarla gelişirken, diğer taraftan bilginin sentezlenmesi ve böylece parçalı teorik yapısının birleştirilmesi daha hızlı biçimde gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Hasan (2007). İhvân es-Safâ'da Bilim Eğitimi, Amacı ve Bilim Sınıflaması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com, Yaz, (6:21),s: 41-59.
- BELHASSEN, Y. ; CATON, K (2009), "Advancing Understandings: A Linguistic Approach to Tourism Epistemology", *Annals of Tourism Research*, Vol.36, 2:335–352.
- BRENT, Joseph (1998). Charles Sanders Peirce A life, Revised and Enlarged Edition, Indiana University Press, Indiana, USA.
- ÇUBUKÇU, İ. Ağâh (1972). İslam Düşünürlerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazzâlî'nin Yeri, İslam Düşüncesi Hakkında Araştırmalar, AÜF Yayınları, Ankara, s: 99-114.
- DANN, G.; NASH, D.; PEARCE, P. (1988), "Methodology in Tourism Research", *Annals of Tourism Research*, 15:1-28.
- DEMİRCİ, Mustafa (2006). "Karmaşık Sorunların Çözümü için bir Öneri: Post Normal Bilim", *Journal of İstanbul Kültür University*, 2:231-244.
- DİNÇER, F.İ.; ÇETİN, G.; DEMİROĞLU, O. C. ; İZGİ, M. T.; ASLAN, E. H. (2007), "Turizmoloji Nedir? Turizmbilim Üzerine Yapılan Teorik Tartışmaları Değerlendiren Bir Analiz Çalışması". Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu, 21-23 Kasım, Ege Üniversitesi Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu.
- DOĞAN, H.Zafer (1987), Davranışsal Araştırma, Uğur Ofset Matbaası, İzmir.
- ECHTNER, M. C.; JAMAL, B. T. (1997), "The Disciplinary Dilemma of Tourism Studies", *Annals of Tourism Research*, Vol. 24, 4: 868-883.
- GOELDNER, C. R.(1988), The Evaluation of Tourism as an Industry and a Discipline. International Conference for Tourism Educators mimeo. Guildford: University of Surrey.
- GÖKSAN, Ergun (1978). Turizmoloji, Uğur Ofset Matbaası, İzmir.
- JAFARI, J. , ; AASER, D. (1988). "Tourism as the Subject of Doctoral Dissertations", *Annals of Tourism Research*, 15. p:407-429.
- JAFARI, J. (1990), "Research and Scholarship: The Basis of Tourism Education". *Journal of Tourism Studies* 1,p:33-41.
- JAFARI, J. (2001), The Scientification of Tourism. In *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*, V. L. Smith ve M. Brent (ed), pp. 28–41. Cognizant Communication Corporation, New York.

- JOVICIC, Z. (1988), " A Plea for Tourismological Theory and Methodology", *Revue de Tourisme*, 43(3):2-5.
- KOZAK, Nazmi (1996). *Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası 1952-1995*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- LEIPER, N. (1981). " Towards a Cohesive Curriculum in Tourism: The Case for a Distinct Discipline", *Annals of Tourism Research* 8:69-83.
- OLSEN, M.; KHAN, M. (1989). *Mission and Philosophy: Graduate Programs, Educators 1989*, s:16-26.
- ÖNGEL, Erkan (1983a). *A Review of Research Concept: for Practitioners of the Social Sciences*, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Basımevi, Ankara.
- ÖNGEL, Erkan (1983b). *A Research Guide*, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Basımevi, Ankara.
- PEARCE, D., ; BUTLER, R. (1993), ed. *Tourism Research: Critiques and Challenges*, Routledge, London.
- PEKER, Hidayet (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*. Sayı:9. Cilt:9.
- SHELDON, P. (1990). "Journals in Tourism and Hospitality", *The Journal of Tourism Studies*, 1:42-48.
- TOSKAY, Tunca (1989). *Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul.
- TRIBE, J. (1997), "The Indiscipline of Tourism", *Annals of Tourism Research* 24(3):638–657.
- TRIBE, J. (2006), "The Truth About Tourism", *Annals of Tourism Research* 33(2):360-381.
- ÜNLÜÖNEN, Kurban; TAYFUN, Ahmet; KILIÇLAR, Arzu (2009). *Turizm Ekonomisi*, 2.baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- ÜNLÜÖNEN, K. ; BOYLU, Y. (2009). "Türkiye'de Örgün Turizm Eğitimine İlişkin Rakamsal Gelişmelerin Değerlendirilmesi", *10.Ulusal Turizm Kongresi*, Mersin 21-24 Ekim, s:955-975.
- WITT, S.; BROOKE, M.; BUCKLEY, P. (1991), *The Management of International Tourism*, Unwin Hyman, London,.
- www.unwto.org/statistics/index.html (03.02.2009).
- YILDIRIM, Cemal (1979). *Bilim Felsefesi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi:35*, Remzi Kitabevi, İstanbul.